

مجاہد حسین

ایم۔ فل اسکالر، شعبہ بلوچی، جامعہ بلوچستان، کوئٹہ

حامد علی بلوچ

اسٹنسٹ پروفیسر، شعبہ بلوچی، جامعہ بلوچستان، کوئٹہ

بلوچی ”چوٹ سازی“ عربیت

Mujahid Hussain

M.Phil. Scholar, Department of Balochi, University of Balochistan,
Quetta

Hamid Ali Baloch

Assistant Professor, Department of Balochi, University of
Balochistan, Quetta

*Corresponding Author:

The Tradition of ‘Balochi Chawat (Balochi Shoes)’ Manufacturing

ABSTRACT

Chawat (Balochi Shoes) manufacturing industry has been a popular industry in Balochistan from thousands of years. Balochi Chawats is manufactured with different styles in different parts of Balochistan, but the Prince Road Quetta is the biggest center for manufacturing of the Balochi Chawats, where millions of rupees are earned in a month. This industry has been the source of income of the local people from hundreds of years. The Balochi Chawats are exported to the different countries of the world by the shopkeepers during the Eid, events and marriage functions. Apart from this, the local people spend money to buy chawat during different occasions. So, this paper illustrates the manufacturing history of Chawat industry in Quetta, its importance in the Baloch society and inattentions of the govt. towards this industry.

Key Words: *Balochi Chawat, Chawat Industry, Prince Road Quetta, Source of earning.*

بلوچی چوٹ سازی و بندپڑتی:

اگاں ماہنی آدم ۽ ڦئن دپتراء بچاریں داں آئی ۽ ہستشت سک باز کو ہن ۽ قدیم انت۔ انسان وہدے کہ زمین ۽ کنیت آبازیں حیڑ ۽ جنجالے ۽ دچار کپیت۔ آوتی چپ ۽ چاگر گرد ۽ گیشتریں چیزان ۽ چار ڳچار کنت۔ ہے پیا انسان ۽ وتنی ٻنکی لوٹانی تھا درگ ۽ چرگ ۽ ابید آئی ۽ راتچن ۽ پوشک ۽ پادپوش کار مرزا کنگ سک باز ہش دری بیت، پرچہ کہ انسان په وتنی لاب ۽ ہاترا کوہ ۽ جنگل، ڏون ۽ کوچکاں سر کنگ ۽ بازیں جانورے شکار کرتگ ۽ وتنی لاب ۽ شواہزادے سوب مند بوتگ۔ اسے ہاترا آئی ۽ راترا پا پا پوشی ۽ چوٹ جوڑ کنگ ۽ وہشت بوتگ، پرچہ کہ آئی ۽ پادگوں سنگ ۽ دارانی ڏک ورگ ۽ سک باز ترا ول ۽ ریش بوتگ انت، گڑا آیاں بندات ۽ درچکانی تاک زر تگ ۽ وتنی پادافی چیرء ٻستگ انت:

”جو تے اور چپلیں زمانہ قدیم سے ہمارے پیروں کے بہترین محافظ ہیں جوابند ائی شکل میں محض گھاس پھوس یا زیادہ خام چڑے کی تھیلیاں تھے۔ انسانی ارتقا کی تاریخ بتاتی ہے کہ پیروں کی حفاظت کی اہمیت کا اور اک بہت پہلے کر لیا گیا تھا۔ قوی شواہد یہ بتاتے ہیں کہ چڑے کے ذریعے پیر کے تلوے محفوظ رکھنے کی ترکیب ہمارے ابتدائی آباء و اجداد کی سب سے پہلی دریافتؤں میں سے ایک ہے۔“^(۱)

بازیں وہ ڙماگنے ۽ انسان ۽ وتنی پادافی پھر ڀرگ ۽ گوں درچکانی تاک ۽ جانورانی پوستان چہ مدت زر ۽ وتنی امر و زرع روچان ۽ تیلانک دات۔

دنیا ۾ تھا کو ہن ۽ قدیمیں دو دن ماں چے یکے مصری دودمان انت کہ باز کو ہن ۽ قدیم انت، ۽ سو میری راج کہ مصرء نندوک بوتگ آئی ۽ بازیں ربیدگی چیزانی سرء ٻٺ ۽ پول کرتگ۔ اودا یک درچکے بوتگ آئی ۽ نام ”پیپرس“ بوتگ۔ آیاں ہے درچک ۽ تاک زر تگ ۽ چوٹ جوڑ گر تگ انت۔ ایشان سک باز ڈولداریں رنگ ۽ چوٹ جوڑ کرتگ ۽ دیما آور تگ انت:

”لپتی ابتدائی شکل میں جو تے محض گھاس پھوس کی گتھی ہوئی شکل یا خام چڑے کا گلزار تھے جنہیں بیل یا چرمی فیتے سے پیر پر باندہ لیا جاتا تھا۔ مصری تہذیب کی قدیم دریافتؤں میں پیپرس کے پتوں سے تیار کیا گیا چپلوں کا جوڑا بھی شامل ہے، جسے نہایت خوب صورتی اور فن کارانہ مہارت سے گھٹائی کر کے بنایا گیا۔ تاریخی ریکارڈ بتاتے ہیں کہ چپل سازی اس ملک کی

ابتدائی تاریخ میں ایک مقبول عام فن کی حیثیت اختیار کر گئی تھی۔ فرعون طغ آمن کی لگ

بھگ 1325 قبل مسیح کی دریافت شدہ چپلیں دلکشی میں اپنی مثال آپ ہیں۔^(۲)

مصر اپنے ایدگہ بازیں ہندو دمگاں چپل جوڑ کنگ و سیلہ در گیجگ بوتنگ آنت۔ ہے پیا یونان اء جوانیں ء دلکشیں ء دلکشیں ء جپٹ جوڑ کر تگ ء افریقہ، ہندوستان، چین جاپان و وڑیں از بابا چ چوٹ جوڑ گرتگ۔

برے آیاں چانی پیش زر تگ آنت خبرے برے برخ ء پگ زر تگ ء ووتی پادنی چیر ء بستگ آنت ء ووتی وہ گوازینگ:

”یونانی ڈیزائن اور دلکشی پر زور دیتے تھے جبکہ رومیوں نے ایک حرپی طرز کی چپل تیار کی تھی جوانہیں دنیا بھر میں پیدل پیش قدی کے قابل بنائے۔ رومنی سلطنت کے زیادہ پر تیش

دور میں چپلوں کو سونے کے زیورات اور تیقیتی جواہر سے سجا یا جاتا تھا۔ قدیم مصر میں پیغمبر س کے علاوہ کھجور کے بتوں سے بھی چپلیں بنائی جاتی تھیں جبکہ افریقہ کے مسامی قبائل میں خام چھڑے ہندوستان میں لکڑی، چین اور جاپان میں چاول کی پیچھا استعمال کی جاتی تھی۔“^(۳)

اگاہ ما جاپان ء کوہن ء قدیمیں روا یتے۔ سچاریں دال اے گپ پر بیت کہ آچ ووتی گدن پوشکاں ابید چوٹ ء سبب ء ہم پچارگ بوتنگ آنت۔ ہر کس چہ اسٹائل ء زانگ بوتنگ کہ چونیں مردمے۔ آیانی واجہ کار ء مز نیں مردمانی چوٹ جاتا جا بوتنگ آنت ء در تھیچ بزرگیں مردمانی چوٹ چہ ایدگہ واجہ کار انی چوٹاں جتا بوتنگ آنت:

”جاپان میں زمانہ قدیم سے مختلف طبقوں اور پیشوں سے تعلق رکھنے والے لوگوں کے لیے الگ الگ طرح کی مخصوص چپلوں کا رواج ہے اور پہنے والی چپل اس کے سماںی مرتبے کی عکاس ہوتی ہے اور ان پر پہلی نظر پڑتے ہی اندازہ لگایا جا سکتا ہے کہ پہنے والا شاہی خاندان سے تعلق رکھتا ہے یا تاجر معلم اور فن کار وغیرہ ہے۔“^(۴)

چوٹ ء کوہن ء زماگی درو شے چ آرمینیاء درائلگ کہ آچ پوست ء جوڑ بوتنگ۔ اے سکیں جوانیں ء ڈولداریں رنگ ء جوڑ بوتنگ۔ اے چوٹ امریکی زالبولانی نمبرے ء کدد ء بوتنگ۔ اے چوٹ ء بابت گنگ بوتنگ کہ:

”2008 میں آرمینیا کے غاروں سے گائے کے خام چھڑے کے جو توں کا ایک جوڑا انتہائی

عمده حالت میں ملا تھا۔ جو توں کے اس جوڑے کا سائز لگ بھگ خواتین کے جو توں کے امریکی سائز نمبر 7 کے مساوی ہے اور اصل شکل میں رکھنے کے لیے ان میں گھاس پھوس ٹھونس دی گئی ہے۔ اے چھڑے کے ایک سالم ٹکڑے سے تیار کیا گیا ہے۔ یہ ایک ایسی

مکنیک ہے، جو موجودہ دور میں (whole cut) کہلاتی ہے اور اس مکنیک کے ذریعے تیار شدہ جوتے انتہائی منگے داموں فروخت ہوتے ہیں۔ اس سے قبل چڑے کے جو توں کا ایک اور قدیم جوڑا بھی دریافت کیا گیا تھا، جسے ”برفانی“ آدمی اوٹری“ کے جوتے کہا جاتا تھا۔ 3300 قبل مسیح سے تعلق رکھنے والے ان جو توں کا توار بھورے ریچہ کی کھال اور اپری حصہ ہرن کی کھال سے بنایا گیا تھا، جبکہ فیتنے درخت کی چھال سے بنائے گئے تھے۔ تاہم تخمینہ لگایا گیا ہے کہ جو توں کا استعمال اس سے بہت پہلے شروع ہو چکا تھا۔ جدید دور کے محققین کے مطابق انسانی پیر کے انگوٹھے کے مقابلے میں باقی انگلیوں کے چھوٹے ہونے کا قدر تی عمل لگ بھگ 26000 سال پہلے شروع ہوا، جسے ماہرین چڑے کے نگ نول نما جو توں کے استعمال کا نتیجہ قرار دیتے ہیں۔^(۵)

وہدے کہ باتا کمپنی چوٹ جوڑ کنگ بندات کنت گڑاد نیاء تھا گیشتریں مردمان چوٹ دست کپ ایت۔ اے کمپنی ہند تھامس بیت، آبندات ہموچی یے بیت پڈارند ہو چوٹ جوڑ کنت ہ مردمان ہو چوٹ پہ بہادن۔ مز نیں وہدے ہرندا آیک دکانے جوڑ کنت ہو چوٹ ہ اپاراء شریں وڑے ہبندات کنت:

”1894 میں تھامس باتا نے اپنے جو توں کی کمپنی یعنی باتا کی بنیاد رکھی۔ اس سے پہلے وہ مسلسل جدو جہد میں مصروف تھے۔ تھامس نے اپنی جدو جہد کا آغاز موچی بن کر کا تھا۔ وہ مختلف جگہوں پر بطور موچی کام کر چکا تھا۔ ابتداء میں تھامس نے اپنے کاروبار کا فیصلہ کیا تھا جس کے لیے تھامس نے ملازمیں کو بھی رکھا اور ایک دکان بھی بنائی۔ مگر ابتداء میں بہت مشکلات پیش آئی تھیں۔ ابتداء میں شروع کیے گئے اس کاروبار میں منافع نہ ہونے کے برابر تھا۔^(۶)

ایشی ہند تھامس باتا کمپنی ہ بازیں مردمے کارء داشت، بلے آئی ہ راپا نکنگ نہ رست گڑا آسک دل پروش بوت ہوتی دست ہ سرء کرتت ہ نشت۔ بلے آنیارا پیر مردمے ہ سونج دات کہ برو ہنی کارء پڈا بندات کن۔ آئی پداوی کار بندات کرت ہ جوانیں وڑے زراغ پول یے کمائیت۔

بُر زیو دا ٹگیں شوندا تاں چے پدر بیت کہ چوٹ بنیادی دروشم ہ سک باز کو ہن ہ قدیم انت۔ البتہ بازیں امیریں ہنر گاریں راجانی گورا کہ بوتگ انڈگہ غربیں بزگیں راجانی گورانہ بوتگ۔ چونا ہ انسان ہ را ہما وہ ہو چوٹ پکار

مأخذ تحقیقی مجلہ

ISSN (P): 2709-9636 | ISSN (O): 2709-9644
Volume 4, Issue 3, (July to Sep 2023)
[https://doi.org/10.47205/makhz.2023\(4-III\)urdu-35](https://doi.org/10.47205/makhz.2023(4-III)urdu-35)

بوگت کہ آپہوالي زندگی ء دراٹگ مر چیکیں زندمان ء بہر بوگت۔

بلوچی چوٹ جوڑشت ۽ ربیت:

ہے پیا اگاں بلوچ راج ء گورا چوٹ ۽ ربیت ء بچاریں ته بلوچ راج ہم ایندگہ راجانی پیا ازم کاریں رابجے زانگ ء پچارگ بیت۔ بلوچ ء تارن 7000 سال کو ہن ء قدیم انت۔ ہے رنگ ء بلوچ ہم مہر گڑھ ء زمانگ ء زند گوازینان انت ء پیدا ک انت۔ بلوچ ء داں ہمازنگ ء مہر گڑھ ء کشت ء کشاری کرتگ ء کشت ء کشاری ء ایڈ زند ء اے دگہ پہناتاں د گلوشی داٹگ۔^(۲)

ہے رنگ ء چوٹ ء بنیاد ہماوہ د زمانگ ء بندات کنگ بوگت۔ چوٹ ء اولی رنگ ء درو شم پاتال انت۔ بلوچ ء کرے پاتال ہماچوٹ ء گش انت کہ پیش نے چوپگ نہ بنت، بلکیں چہ ثابتیں پیش ء جوڑبیت۔

برزء دا ٹگیں عکس ء را پاتال گش انت۔ اے چ پیش ء جوڑ بوگت کہ اے سواس ء بنیادی شکل ء درو شم انت۔ چوناہ سواس ء بُنگی شکل اے رنگ ء اند انت۔ بوت کنت کہ قرنے ء پد ہے رنگ ء جوڑ کنگ بوگت، پرچ کہ بندات ء سواس اے درو شم نہ بوگت، بلکیں ہنگمیں پاتالے بوگت ء باز گش انت کہ بلوچ ء بندات ء ہنگمیں پیش ء ژر تگ ء پادانی چیر ء بستگ۔ اگاں برزء دا ٹگیں درو شم ء بچاریں ته گندگ بیت کہ اے انگیں زمانگ ء سوا سے زانگ ء پچارگ بیت۔

مرد فی انت کہ چ چ ہمیشی سواس جند در کپنگ۔ سواس ہم چو پاتال ء گوپگ بیت، بلے ایشی ء بیشانی تاک کمیں مستر ٻر تر بیت پرچ کہ سواس ء پیش ء تاک برے چار چار ء برے ٺڙ ٺڙ زورگ بنت۔ ہے پیشانی بازی ء سبب ء سواس ء جند سک مہکم بیت۔ بازیں روچ ء ماہاں روکنت۔ پر تر ء تاب کنو کیں مردم ء بازو وہ جنت، انچو ش کہ سار بان، شپا نک ء دہکان ء سواس ہر دری انت، پرچ کہ پاتال ایشانی پادان کیں روچ ء در آنت۔ پمیشہ اے وڑیں

مأخذ تحقیقی مجلہ

ISSN (P): 2709-9636 | ISSN (O): 2709-9644
Volume 4, Issue 3, (July to Sep 2023)
[https://doi.org/10.47205/makhz.2023\(4-III\)urdu-35](https://doi.org/10.47205/makhz.2023(4-III)urdu-35)

مردمان گیشتر سواس گوپتگ ۽ پادء کرتگ۔ نوں سواس ۽ رنگ ۽ درو شم ۽ بھارت:

سواس ۽ چہ زانگ بیت کہ چپاٹال ۽ سک باز ۾ ہمکم تر ۽ شرتانت، اے درو شم ۽ سواس چپاٹال ۽ گیشتر وہء
مردانی پادانی زیب ۽ زینت بیت۔ باں پاتال ۽ نوکیں درو شم سواس انت۔
ہے پیا وہء زمانگ ۽ گوزگ ۽ بلوچانی حمڈاء نوکتیریں حیال ۽ لیکہ دیما آیاں بوگت انت۔ وہدے کہ سواس
جوڑ بوت داں آیاں ایشروع په وت مرنیں آسراتی یے سرپد بوتنت۔ بازیں مردمان په سواس ۽ بہاڑوگ ۽ زرء سہرء
باز یئنے ۽ پس اول په سواس ۽ جھپٹے ۽ داتگ۔ آوہدء سواس ۽ جندنوک بوگت ۽ ہر کس ۽ را پادء کنگ وش بوگت۔^(۸)

بلے مردانی پاد په سواس ۽ پادء کنگ ۽ باز جلواناک بوگت انت۔ ہر کس ۽ جهد کرتگ کہ ما سواس پادء ۽
کنیں۔ لیکے و پادانی ڦولداری ۽ ٹمہداری ۽ دوی پادانی پھریزگ په سواس جوانیں و سیلہ یے بوگت۔
سواس ۽ رنگ بلوچی چوٹ ۽ کوہنیں رنگ ۽ درو شم دیما کئیت۔ بنداۓ گاڑیانی ٿائز زرگ ۽ تیزیں کارچ

مأخذ

تحقیقی مجلہ

ISSN (P): 2709-9636 | ISSN (O): 2709-9644
Volume 4, Issue 3, (July to Sep 2023)
[https://doi.org/10.47205/makhz.2023\(4-III\)urdu-35](https://doi.org/10.47205/makhz.2023(4-III)urdu-35)

چاکو، استرگ زرگ آنت ہے رنگیں چوٹ جوڑ کر گتگ۔ بلئے چے ایشیاء پیش ہم چوٹ چوپاتال ہڈول ہو گتگ۔ پر درور اے عکس بچارات کہ بندے چے پیش ہجوڑ آنت ہبا سک بندے چہ تائرنہ:

ایشیاء چیرے گاڑی ہٹا رہم مان انت ہتھا پاتال دیگ بونگ ہڈیا پادہ لٹکانی کنکت ہم پوستہ ہم جگ۔ پوستہ دو سین سر ہدو دو کیلہ براں میبھ جگ پدا پشتی نیمگا پوست دو قل کر گت ہدو میبھ جگ ہٹیا بند کر گت ہڈا دے کر گت۔ اے چوٹ ہسلامی سال جگ۔ بزاں ایشیاء عمر سک باز بونگ ہلا دونہ در گت۔

پدا وہدے کہ مردم کہ سو گو ہزار تکار بہت، گڑا آسواس ہجو انیں شکل ہدر و شتے ڈیگ ہسو ب مند بنت۔ بلوج ہہائیں کہ سواس جوڑ کنک گڑا آئی ہپیش ہسرا سواس جوڑ کر گت ہپیشان ہبرے برے چوپنگ ہآپ کر گت کہ سواس بازیں وہدے ہمہ دریت ہسلامت بہ بیت۔ سواس ہراسنگ ہدار مہ بورین آنت۔ بلوج ہہرامی ہے ایند گہ راجانی گوارا ہم ہے رنگیں درور دیما آرگ بونگ آنت چوش کہ:

”پرانے وقتیں میں قوت خرید کم ہونے کے باعث اکثر لوگ مزدی کے پتے یا پھر چاول اور گندم کے خشک پودوں سے چپل بناتے تھے۔ یہ جو تے بلوج علاقوں کے علاوہ سین، افریقہ

،جاپان اور دیگر ملکوں میں تب تک عام رہے ہیں جب تک چڑھے کو مشینوں کی مدد سے استعمال کے قابل بنانے کا رواج رائج نہیں ہوا تھا۔ گھاس اور پتوں سے بننے ان جو توں کا انگریزی نام سڑ رو سینڈل ہے۔ بلوج علاقوں میں زیادہ تر مزمری کے پتوں سے چپلیں بنائی جاتی تھیں۔ یہ پتے نہایت سخت ہوتے ہیں، لہذا پہلے ان کو پانی میں ڈبو کر کچھ گھنٹوں کے لیے زم کیا جاتا ہے اور اس کے بعد اس سے استعمال کی اشیا بنائی جاتی ہیں۔^(۴)

ہے پیا اگاں پشتوانی تاریخ، بچاریں آہانی بُن دپتر چو بلوج ۽ رنگ ۽ سک کو ہن ۽ قدیم انت، پرچاک آبدہ کہ سردیں ہندو دمگان نشیگ انت گڑا آیاں پوت جوانیں چوٹ جوڑ کر گتگ۔ آیانی گش انت کہ منے پیریں مردم گش انت کہ پنجاہ سال پیسر ایشاں پوست ۽ بوٹ جوڑ کر گتگ۔

”قدیم زمانے میں کوہستانی علاقوں کے بھٹان (خصوصاً بر فانی علاقوں کے) فراست باہٹ سے بچنے کے لیے پیروں پر نرم چڑھا لپٹتے تھے۔ بڑے بوڑھے بتاتے ہیں کہ تقریباً 50 سال پہلے تک بھی اس کا استعمال عام تھا۔ مقامی لوگ ایک طویل اور خود ساختہ طریقے سے چڑھے کو استعمال کے قابل بناتے تھے لیکن یہ ہر کسی کے بس کا کام نہیں تھا۔ جو لوگ چڑھے کی استطاعت نہیں رکھتے تھے وہ ناگزیر کے ربر سے چپلیں بناتے تھے جو نہایت سخت ہوتی تھیں۔ اکثر غریب لوگ جوتے بھی نہیں پہننے تھے۔ تاہم پلاسٹک کے جوتے متعارف ہونے پر پر کے جوتے پہننے کا رجحان ہو گیا۔^(۱۰)

اے پشتوانی بر فانی ہندو دمگ ۽ پوست ۽ چوٹ انت کہ آیاں پنجاہ سال پیسر ۽ جوڑ کر گتگ انت۔ اے چ پوست ۽ جوڑ کنگ بوٹگ انت۔ ایشانی گندگ ۽ زانگ بیت کہ سردیں ہندو دمگانی چوٹ ۽ ایش ۽ مز میں نپ ۽ فائدگ بیت پر چہکہ ایش ۽ چہ مردمانی پا دچہ سردی ۽ رک انت۔

ہے پیا بلوچی سواس ۽ ہم مز نیں ارزشت ۽ بتارے په مردم ۽ واست ۽ است۔ پر چاکہ سواس چہ پیش ۽ جوڑ کنگ ٻیت ۽ گرماگ ۽ موسم ۽ پاداں سک ڦمہدار انت۔ ایشی ۽ پادا ڪنگ ۽ مردم ۽ راتا ہیر رسیت ۽ پاد ڪبک تربنت ۽ بازیں مردم وہدے کہ چوٹ ۽ جاه سواس پاده کنت داں را ہپادے سبک بنت۔

په سواس ۽ گوپگ ۽ تریں پیش زندہ سے یا چارتاک یکجا ڪن انت چوپات ۽ ڈا۔ شکیج ۽ کن انت ۽ گوپنت ۽، تاں پاد ۽ کد ۽ کارانت ۽ ڀپیشان ایر جنست، پداچوپنت ۽ تاں جنک ٿه ٻیت ۽ بند ۽ پر کن انت پاد ۽ کن انت۔ اے زوت گوپگ ٻیت ۽ ایشی ۽ پاد ۽ کنگ ۽ پاندگ بازانت۔ اے زمانگ ۽ قضا یک شوانگ ۽ سار بانے یا دھکانے سواس پاده کنت، بلئے گیشتر مردم ۽ ایشی ۽ پاد نہ کنت، چیا کہ نوں زمانگ بدل بوٽگ۔ سواس ۽ اے تھرے ۽ بابت ۽ واجہ دلدار گشیت کہ:

”سواس چوپات ۽ رنگ ۽ شکیج ٻیت، بلے په ایشی ۽ گوپگ ۽ ہر یک چار چارتاک پیش چار جا گه ۽ کن انت ۽ باز وہاں سے ٿئے تاک پیش چار جا ڪن انت چوپات ۽ ڈا، بلئے یک کرت ۽ گوپگ انت ۽، پاد ۽ ماپ ۽ کہ کنیت نوں ایر ۽ جن انت ۽ چوپنت ۽۔ بار گیں سادے ۽ یا پیش ۽ سراہند ۽ پر کن انت ۽ پاد ۽ کن انت۔ گوں بنداتی ٻہر کنگ ۽ گشادیں مردم کسas نیم گھنثے ۽ گوپنت ۽۔ ایشی ۽ پاد ۽ کنگ ۽ ارزشت ڪیے اش انت کہ قیمت ۽ کم انت ۽ دو ۽ هر کس و گوپت ۽ کنت ۽ سواس په گرماگ ۽ موسم ۽ سک شرانت کہ اے سرد انت، پاداں نہ سوچیت ۽ پاداں گوات مان کنیت۔ انو گیں زمانگ ۽ چمبل گرم بنت، پاداں گیشتر تاوان دینت“⁽¹⁾

واجہ دلدار سواس ۽ ارزشت ۽ بابت باز جوانیں گپے کنت کہ انو گیں دور ۽ چمبل است انت آگیشتر رہنانت کہ رہن ۽ روح یا گرمی به لگیت آئی گرمی انچو زیات ٻیت کہ مردم آساهت ۽ اگاں پاد ۽ کہ بکن ته مردم ۽ پادانی سچگ ۽ ہمراي ۽ دگه ہم تاوان دنن، آئی گشگ انت کہ ایشی قیمت ۽ کمی ۽ ہمراي ۽ چھانی رہنائی ۽ پادانی گرمی ۽ واست ہم پاندگ انت۔ واجہ نور محمد اے رداء ۽ شیں گپے جنت کہ:

”گو شکیں زمانگ ۽ مردم اس کہ سواس پاد ۽ کر ٿنگ آیانی پاد سار ٻوٽگ انت ۽ گرماگ ۽ کہ اے سواسان ۽ آپ اش جنگ ۽ پاداں اش کر ٿنگ، پادانی سردی ۽ ہمراي ۽ دل اش گوش ۽ سرد تر ٿنگ۔ بلے انو گیں زمانگ ۽ مردم اس سواس ۽ پاد ۽ کنگ یل دا ٿنگ، گیشتر چھانی زنگ ۽

جن انت چمانی حرابی دگہ سبب ہم است انت، بلے یک سببے انوکیں زماں چھپل
 انت^(۱۲)

واجہ نور محمد عربہ اے زانگ بیت کہ چمانی حرابی یک مز نیں سببے اے دورہ رہڑیں چھپلاني پادۂ کنگ
 انت۔ آئی ہر دعہ آوہدہ مردمائی انجپو چمانی حرابی ہنگ نہ جنگ کہ اے دورہ مردم جن انت۔ ایش چھ پدر بیت کہ
 پیش ہبوج ہندگہ بکنی لوٹ گزرانی پیلو کنگ ہمراہ آینی نادر ای ہبیشی سواس ہم بوتگ۔ اے رنگیں دگہ بازیں
 چیز چھ پیش ہجود بنت کہ نادر ای ہدرہ کنگ ہب سبب بنت۔ سواس یک انجپیں از بابے کہ انسان ہدرہ ہم کار دنت پر چا
 کہ سواس ہاگاں کے پادۂ بکست تے آئی ہچمانی روٹنائی داں مزان سندی ہم ہمانیت۔

چاکری عہدہ چوٹ سازی ہکار جاہ:

اے شوندات چھ زانگ بیت کہ چاکری عہد کو ہن ہقدیم انت۔ آئی ہعہد شش سد سال ہمدت انت۔
 چاکر ہ زماں ہ مردمائی جنگ ہ وہدہ پوست ہ درا جیں بوٹ پادۂ کرتگ کہ پاداش چہ زہم ہ ایندگہ جنگی از باباں بہ رک
 انت۔ پہمیش کا ایشان جوانیں رنگ ہ پس یا گوک ہ پوست پہ چوٹ ہ جوڑ کنگ ہ کار مرز گرتگ۔ اے بابت ہڈا کثیر شاہ
 محمد مری نہشہ کنت کہ:

”جنگ کے وقت ان کے پاؤں میں چڑے کے لمبے بوٹ، بدن پر زردہ اور سر پر فولادی
 نوکدار ٹوپی ہوتی تھی۔ ان کے فولادی ہتھیار چکتے تھے۔ ان کے گھوڑوں کی زین پر پیتل کا
 عمده کام ہوتا تھا۔ ان کے کمر بند اور چڑے کا سامان خوشبو دار چھڑے کا ہوتا تھا۔ جس پر سبز
 چمنل پر زردوzi کا کام ہوتا تھا وہ یہ چڑے کا سامان ہرات اور شیر از منگواتے تھے۔“^(۱۳)

بوٹ ہچھے ایڈ آیاں چوٹ ہم پادۂ کرتگ۔ چاکری دورہ مردمائی کر ہاپوست ہرواج لس مہلوک ہ تھا بوٹ
 آیاں جوان جوانیں چوٹ جوڑ کرتگ ہ دیما آکر تگ انت۔ انچوٹ کہ جہل ہ دا ٹکیں درو شم ہچھ زانگ بیت کہ آیانی
 گوراڈ ولداریں گوک ہ پسی پوست بوٹگ انت:

ایشی اچے ابید پشوتوانی چڑھ بوث ہم بلوجاں زرگ زمانگ اپادے کرتگ۔

چاکری زمانگ اچے زانگ بیت کہ بلوق از نیک ئیک ئیکان ڈمود بوتگ کہ آجو انیں چوٹ جوڑ کنگ اسوب مند بوتگ۔ پرچا کہ چاکری وہد زمانگ ابلوچ ئے تہاسیسی ازی دوئیں کمال گندگ بنت ئے آئی گورا زانگلاری از انش ہم بوتگ۔ چیز افی سرالیکه ڈیکر دیما آورتگ۔ چاکری زمانگ ابازیں چوٹ جوڑ کنگ بوتگ آنت، بلئے آیانی دروشم مارا دست نہ کپتگ آنت۔ یک درو شے کہ دست کپتگ آرند کٹ انت کہ مرچی ہم بلوجاں آئی اراکیں تو کتر کرتگ ئے دیما آورتگ۔ پہ درو رائے عکس اے بچارات:

اے رند کٹ انت کہ رند افی زمانگ اے کٹ باز کار مرز بوتگ، بلئے پیسر اے پوست نہ بوتگ آنت، بلکیں پوست ئے رنگ دیگ ڈولدار کنگ نہ بوتگ تہنا پوست ئے جند زرگ زچوٹ جوڑ کرتگ۔ چاکری دور اچوٹ ئے جوڑ شست کار جاہ ہم بوتگ آنت او دامر دمال چوٹ جوڑ کرتگ اچوٹ جوڑ شست وڑ اپیم ہیل داگتگ آنت۔ اے

کارخانہ مال سبی اڑاڈیگ بوتگ۔

اے درستین شونداتاں چ پدر بوت که چاکری عہدہ بلوج جوانیں رنگے ء سرپد ء سبی بوتگ انت کہ چونیں زندے بہ گوازین انت۔ ایشی ء ابید آیاں او گاناں ہمراہی ء دوت ہم جوان جوانیں چوٹ جوڑکنگ ء سوب مند بوتگ انت انچوش کہ شما بر زع دا تگیں رند کٹ دیست۔ اے بنیات چ رند ڈلا شار ڙ زمانگ ء اڑاڈیگ بوتگ۔ آزمانگ ء مر چیگیں مواد ء نکان نہ بوتگ انت پکیشکا آیاں وتنی رند ڙ چوٹ ء راجوڑکنگ ء عجہد ء کو شست کرتگ۔

خوانیں قلات ڙ زمانگ ڙ چوٹ ڙ کارجاہ:

ریاست قلات {بلوچستان} ء بلوج تاریخ ء مز نیں ارزشت ء اہمیت یے است انت۔ خوانیں قلات ء زمانگ ء وڑوڑیں چوٹ ڙ چوٹ ڙ کارجاہ جوڑکنگ بوتگ انت۔ خوانیں قلات ڙ تاریخی حوالہ ء ابید اگال آئی ڙ چوٹ جوڑ کنگ ء کارجاہ ء بچاراں ماراکسانیں شونے ریست کہ سبی ء چ پد و بد کے کہ بلوچستان سیاسی حساب ء یک ریاستے بیت گڑاچوٹ ڙ کارخانہ سبی ء چ قلات ء آرگ بیت ء ہمد اقلات ڙ چوٹ جوڑکنگ بہت۔ بلے زمانگ چو میر چاکری زمانگ ء انت کہ ماراچوٹ ڙ چشیں درو شم دست نہ کپتگ کہ مابگو شیں کہ آئی ء پیکمیں درو شم اے رنگ ء انت البتہ چاکری زمانگ ء خوانیں قلات ڙ زمانگ رند پر رند انت بزاں یکے دو می ء نزیک ء سیادی دار انت پکیشکہ ادا اوں چاکری زمانگ ڙ چوٹ جوڑکنگ بوتگ انت۔

قات ڙ خاناں زمانگ ء الٽ چوٹ جوڑکنگ بوتگ، بلے ماراچشیں نموںگ ڙ چیدگے دست نہ کپتگ کہ اے زمانگ ڙ چوٹ ڙ وڑوڑول چونیں بوتگ انت۔ بلے چاکری زمانگ ء اگلت مارا بلوج ء او گاناں چوٹ ڙ بوت دست کپتگ انت۔ آزمانگ ء مستریں "سمپل" کہ انوگیں زمانگ ڙ جوڑ بوج ڙ انت رند کٹ انت، رند کٹ میر چاکر ڙ زمانگ ڙ یک نام ٻو نشانے کہ مرچی اگلت ڙ جوڑ بوج ڙ انت آو ہداء اے وڑیں لیدر، فوم ڙ ایندگ کہ چیز نہ بوتگ انت، بلئے چوٹ ڙ نام ایر کنگ بوتگ۔

انوگیں زمانگ ڙ چوٹ جوڑ شت ڙ کارجاہ:

چوٹ جوڑکنگ ڙ روایت ء بچاریں تھے ایشی ء را بازیں وہد زمانگ ء بلوج ڙ ہمراہ انت۔ چوٹ ڙ بنیادی درو شم پاتال، پاتال ء رند سواس، سواس ء رند بزبانی، بزبانی ء رند پدا چوٹ کہ آثار ڙ سرا جوڑکنگ بوتگ ڙ آئی ڙ نہ ڙ پاتال مان کنگ بوتگ۔ پدا آئی ء دیکی نیمکا بزاں پاد ڙ نکانی دارگ ڙ ہاترا یک چھڑہ یے دراج کر گتگ ڙ دوکیں سرا دودو کیل جتگ ڙ پاد ڙ کڈ ڙ کراہم بند ڙ دارگ ڙ دو چھڑہ دو ڈل کر گتگ ڙ ایشان دو دو کیل جتگ تھے دیر ڙ دور میا انت، بند ڙ جوانیں وڑے اے

بدارانت۔ اے دراہیں دور ٻاریگانی گوزگ ئرند سواس که نوکیں دروشم دیما کنیت، آبوجی چوٹ انت کہ مال دنیاء ایشی ۽ پیجار جوانیں دابے ۽ گندگ ۽ پیجارگ بیت۔

بلوچی چوٹ ۽ کار جاہ اوپی رند ۽ ماں سبی بو تگ ۽ سبی ۽ وہدے کہ بلوچ شنگ ۽ شانگ بنت ۽ پد اماں قلات ۽ بزاں خوانین قلات ریاست ۽ وہدے کہ میر ووتی حکومتی ۽ بن ہشت ایر کنٹ گڑا سبی ۽ چ قلات ۽ چوٹ ۽ جوڑ کنگ ۽ کار دوئی رند ۽ ہندات بیت۔ اے دوئیاں چہ رند وہدے کہ انوکیں زمانگ ۽ بلوچی چوٹ جوڑ بوج ۽ انت تہ بلوچستان ۽ تہ بزاں بلوچستان ھا شہر کہ آئی ۽ راما جوان تریں شہر گوش ایں، کوئی نہ انت۔ اودا سئے سد سال ۽ چ پیسر بلوچی چوٹ جوڑ بوج ڳانٹ:

”بلوچی چپل کا آغاز کئی صدی پہلے ہوا ہے۔ بلوچی چپل مشرقی علاقوں میں ایک خاص مقام رکھتی ہیں۔ مختلف قسم کے بلوچی چپل، مری کٹ، شیر و کٹ، بالاچ کٹ، سر مچار کٹ، رند کٹ، مینگل کٹ، بزدار کٹ، زہری کٹ مثالات سے بنائے جاتے ہیں۔“^{۱۷}
 انوکیں زمانگ ۽ بلوچ ۽ کراوڑ وڑیں چوٹ جوڑ کنگ بوج ۽ انت ۽ اے دنیاء تہ جتنا میں دروشم ۽ زانگ ۽ پیجارگ بوج ۽ انت۔

بُر ز ۽ دا ٹنگیں چوٹ بالاچ کٹ گشگ بیت۔ ایشی ۽ لوٹوک سک بازانٹ ۽ بالاچ کٹ ۽ جہان ۽ تہا جوانیں ارزشت ۽ بستارے است۔ اے ھا چوٹ انت کہ ایشی ۽ اسرد ۽ گرم ۽ بزاں دوئیں موسم پادے کن انت۔ دنیاء گیشتر راج اے سر پد بنت کہ چوٹ جوڑ کنگ ۽ بلوچ ۽ کراوٹی جوانیں روایتے است انت۔

”پاکستان کے صوبہ بلوچستان میں آباد مختلف بلوچ اور پشتون قبائل نے تیزی سے بدلتی دنیا میں بھی اپنی بہت سی روایات اور ثقافتی اشیا کو بڑی حد تک برقرار رکھا ہے جن میں ان کے پہناؤے بھی شامل ہیں۔ ان میں بلوچ قبائل کی ثقافت کی عکاس چپل (چوٹ) بھی ہے جو کہ کئی لحاظ سے منفرد ہے۔“^(۱۵)

بلوچی چوٹ اپنے یک جوانیں جاگئے گپتگ۔ انوکیں زماں گلیشتریں راج لوٹ انت کہ ما بلوچی چوٹ کار مرز بہ کنیں پر چاکہ بلوچی چوٹ انی تھا انچین دلشیں زیبائی گندگ بیت کہ ایندگہ چوٹ، بوٹ چپلانی گورا گندگ نہ بیت، پمیشنا مردم گلیشتر بلوچی چوٹ اپادۂ کنگ اسٹنود گندگ بنت۔ بلوچی چوٹ ہما پاد پوش انت کہ ہر سیزان اپادۂ کنگ بیت۔ بزاں گرم اس سرد دوںکیں وہ داں اے پادۂ کنگ بیت۔ بوٹ جاگہ چپل جاگہ ہم کار مرز کنگ بیت۔

انوکیں وہ دا بلوچی چوٹ اگاں پادۂ کنگ عنیمگا کمیں دلگوش یہ کنیں تھے مارا اے گندگ بیت کہ پاکستان اے گلیشتریں راجانی واگہ بہیش انت کہ ما بلوچی چوٹ پادۂ بہ کنیں۔ ایشی چوٹ کنگ اسما را کمی یہ رس ایت چوٹ یک دیر پائیں چیزے بزاں ایشی مدت بازانت۔ بلوچستان اے ابید ایندگہ صوبہاں ہم بلوچی چوٹ اپادۂ کنگ اسٹنود شوق دار انت:
 ”اب پنجاب اور سندھ سے بھی جتنے قبائل سردار اور عماں دین ہیں، وہ زیادہ بلوچی چپل ہی پہنچتے ہیں۔ ان کا دعویٰ ہے کہ دیگر بوٹ اور چپل وغیرہ کے مقابلے میں بلوچی چپل پائیدار اور آرام دہ ہوتی ہیں۔“^(۱۶)

انوکیں زماں گلیشتر بلوچی چوٹ یک مرنیں ارزشت ڈستارے گندگ بیت۔ بلنے اے بلوچ اس تو جہد کو شست انت چہ سر کارۂ ایندگہ ادارا ہانی نیمکا چیخ ڈریں کمک مدت گندگ نہ بیت۔ اے درگتہ محمد و فاء جست کنگ بوٹ کے شئے کرا سر کاری اسٹنود ایگ انت کہ شمارا جاگہ گندگہ چوٹ سازی از باباں بد کیست اسٹنود ادراہیں سہولتاں بدینت؟۔ بلنے آئی گوٹنگ انت کہ

”منا 30 سال انت من دکان اے کارۂ اوں، چشیں مردم میئے کر انیتگ کہ شمارا چوٹ جوڑ کنگ چیزے دیاں کہ شما تو قی امر و زع دوںکیں روچاں پر شری یہ گوازین ات ناں کہ چشیں نما نندگے ایگ کہ سر کاری شمارا جاگہ دنت اسٹنود ای زانکاری اسٹنود اے مال دنیا پیش بہ دار ات۔“^(۱۷)

بلوچی چوٹ ۽ بازیں تھر ۽ درو شم گندگ بنت۔ بلوچی چوٹ ۽ سند ۽ وہی باز کو ہن انت ۽ ناں ایکا بلوچستان ۽ بلیں بارگیک ۽ گوازینگ ۽ بلوچی چوٹ ۽ بازیں درو شم ماں جہان ۽ دیما آرگ بوتگ انت۔ اے بلوچانی وقی جہد ۽ کوشت بوتگ کہ آیاں وقی فکر ۽ زانکاری یے سبب ۽ وڑو ڏیں چوٹ جوڑنگ ۽ سوب مند بوتگ انت۔

آسر (conclusion)

مُرز ۽ دا گلیں سر شواناں چہ پدر بیت کہ بلوچی چوٹ ۽ سند ۽ وہی باز کو ہن انت ۽ ناں ایکا بلوچستان ۽ بلیں سر جیں ڏنیا ۽ بلوچی چوٹ ۽ لوٹ ۽ تلب است انت۔ بلوچی چوٹ بازیں بلوچ کھول ۽ ڪافی ورز گا ۽ درو سیلہ انت کہ چوٹ ۽ واپار کاری ۽ لکھ رکھیں انت ۽ لاپ ور انت۔ اے وہ ڏیں بلوچی چوٹ انی کار جاہ ماں پر نس روڈ کوئئہ ۽ انت کہ بلوچستان ۽ مسٹریں چوٹ ۽ کار جاہ انت۔ اے کار جاہ ۽ ہر روچ سدانی حساب ۽ چوٹ جوڑ بیت ۽ بہابیت۔ بُش ۽ گپ ایش انت کہ چوٹ ۽ کار جاہ ۽ صنعت ۽ نیمگ ۽ حکومت بلوچستان ۽ بیچ ڏو لیں دلگوشی نیست۔ اگال اے صنعت ۽ نیمگ ۽

دگوشنی دیگ بہ بیت دال اے صنعت سالے کروڑاں زر کمائیں کنت ہزاراں مردمانی روزگار ہم درکپیت۔

(Reference)

۱ ارند، عبدالرحمن، چوت: بلوچی ثقافت کی روایتی چپل (۲ جون، ۲۰۱۹)، بی بی سی اردو سروس۔ کام

www.bbc.com/pakistan

۲ بی بی سی اردو، مصری تہذیب کا آغاز بہت تیزی سے ہوا، ۳ ستمبر، ۲۰۱۳،

https://www.bbc.com/urdu/science/2013/09/130904_egypt_timeline_zis

۳ ارند، عبدالرحمن، چوت: بلوچی ثقافت کی روایتی چپل (۳ جون، ۲۰۱۹)، بی بی سی اردو سروس۔ کام

www.bbc.com/pakistan

۴ آنلائن اخبار، " واضح رہے" ، انسانوں نے جوتے پہننا کب شروع کیے؟، ستمبر ۱۳، ۲۰۲۱، شام۔ ۸:۳۰،

<https://www.wazehrahe.pk/insano-ne-joote-pehenna-kab-shuru-kiye>

۵ ایضا

۶ اردو و ارئے، پہلے لوگوں کے جوتے سیتا تھا، لیکن پھر باتا سے کروڑوں روپے کمائے، ہماری ویب، ۱۲ اگست، ۲۰۲۱،

<https://www.urduwire.com/news/newsdetail.aspx?id=3327881>

۷ بلوچ، ڈاکٹر حمید، مکران قدیم عہد سے عہد جدید تک، سٹی بک پواٹنٹ، کراچی، ۲۰۱۰، ناکدیم۔

۸ چاکر خان، بلوچی چوت، (انٹرویو: ۵ دسمبر، ۲۰۲۳، وہند پاس: مُہبب علی انگ)، ڈکان نمبر، پرنس روڈ کوئٹہ

۹ انیل خالد، چڑے کے جوتے سے پشاوری چبل تک، جمعرات، ۲ جون، ۲۰۱۹، وقت ۱۱:۳۰، انٹینیشنل اردو،

<http://www.independenturdu.com>

۱۰ ایضا

۱۱ دلدار، بلوچی پیشی سواس، (انٹرویو: ۵ دسمبر، ۲۰۲۳، جاگہ: آپر، ٹربت، وہد: نیم روچ دونج)، آپر، ٹربت

۱۲ نوراحمد، بلوچی سواس، (انٹرویو: ۵ دسمبر، ۲۰۲۳، جاگہ: آپر، ٹربت، وہد: بیگاہ عچارنگ)، آپر، ٹربت

۱۳ مری، ڈاکٹر شاہ محمد، بلوچی زبان و ادب، گوشہ ادب، کوئٹہ، ۲۰۱۳

۱۴ محمود احمد، بلوچی چپل، ڈان نیوز، ۵ جولائی، ۲۰۱۶، <http://goo.gl/f6D4OG>

۱۵ بی بی سی اردو سروس، چوت: بلوچی ثقافت کی روایتی چپل، ۳ جون، ۲۰۱۹،

<https://www.bbc.com/urdu/pakistan>

۱۶ بی بی سی اردو، چوتھے بلوچی چپل کو عید کا انتظار رہتا ہے، ۲۰۱۹ء، ۳ آگسٹ،

www.humsab.com.pk

۱۷ محمد وفا، 'بلوچی چوٹ سازی ۽ ربیت' (انٹرویو: ۷ جون ۲۰۲۱ء، وہد: روزج ۱۲ انج) دکان نمبر: ۳، مهران چپل شاپ

، پرس روڈ، کوئٹہ